

Munich Personal RePEc Archive

**For some main semantic differences
between the terminological concepts of
"acquiring academic degrees" and
"holding academic posts"**

Dimitrova, Darina

2021

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/108881/>
MPRA Paper No. 108881, posted 30 Jul 2021 05:23 UTC

АДМИНИСТРАТИВНО ПРАВО

ЗА НЯКОИ ОСНОВНИ СМИСЛОВИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ТЕРМИНОЛОГИЧНИТЕ ПОНЯТИЯ „ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНИ СТЕПЕНИ“ И „ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНИ ДЛЪЖНОСТИ“

Гл. ас. д-р Дарина Димитрова¹

Икономически университет – Варна

Катедра „Правни науки“

Резюме: В настоящата работа се изследва смисловото съдържание на терминологичните понятия „придобиване на научни степени“ и „заемане на академични длъжности“ в

¹ Дарина Димитрова е завършила специалност „Право“ в ИУ – Варна (1998 г.). В периода от 2007 до 2010 г. е докторант на самостоятелна подготовка към ЮФ на СУ Св. „Кл. Охридски“. През 2010 г. защитава докторска дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на тема „Областният управител като орган на изпълнителната власт“ по научна специалност „Административно право и административен процес“. От 1998 г. и в момента е преподавател в Катедра „Правни науки“ към ИУ – Варна.

контекста на академичната автономия и свързаната с нея децентрализация на процедурите за академично израстване, както и във връзка с принципа за свободен избор на научно развитие. Въз основа на нормативния анализ са изведени някои основни разлики в съдържанието на „придобиване на научни степени“ и „заемане на академични длъжности“ като термини от Закона за развитието на академичния състав в Република България. В резултат на изследването са направени изводи и обобщения относно приложимата правна уредба, както и предложения за усъвършенстване на законодателството за академичното развитие.

Увод

Основният нормативен акт, който урежда обществените отношения, свързани с придобиването на научни степени и заемането на академични длъжности у нас, е Законът за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ - обн. ДВ. бр.38 от 21 Май 2010г.). С приемането му е отменен Законът за научните степени и научните звания (ЗНСЗ - обн., ДВ, бр. 36 от 1972 г.) действал в предходните няколко десетилетия. Основната цел на ЗРАСРБ е да установи рамката за развитие на академичния състав и децентрализиране на системата за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Наред с това се цели повишаване на качеството на преподаването във

висшите училища, а също и стимулиране на университетските преподавателите да се включат по-активно в научни проекти².

Още с приемането му ЗРАСРБ не беше посрещнат еднозначно от академичната общност. Предвид многократните му изменения и допълнения (последно доп. ДВ. бр.21 от 12 Март 2021г.) и до сега продължават дискусиите по отношение на различни аспекти от неговото действие. Публикувани са редица изследвания, посветени на различни правни проблеми при прилагането му³.

² Мотиви към Законопроект за развитието на академичния състав в Република България; Сигнатура 902-01-56; достъпен на: <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/9818> (19.07.2021 г.)

³ **Мингов, Е.** Особенности на трудовите правоотношения при заемане на академични длъжности. Норма, №1, 2013, с. 5 – 26; **Андрева, А.; Игнатова, И.** Закон за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) – действие и проблематика. Известия на Съюза на учените – Варна. Серия „Хуманитарни науки“, № 1, 2013, с. 43 – 46; **Пехливанов, К.** Правен режим на придобиването на академични длъжности – исторически преглед и настояще. От: Сборник доклади от конференцията „Усъвършенстване на системите за управление на висшите училища“. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2014, с. 122 – 131; **Андрева, А., Игнатова, И.** Необходимост от усъвършенстване на нормативната уредба свързана с академичния състав в Република България. Научни трудове на Съюза на учените - Пловдив. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки, Том 18, 2018, с. 316 – 319; **Банов, Х.** Същност на промените от април 2018 г. в Закона за развитието на академичния състав в Република България и тяхното значение за довършването на откритите процедури за заемане на академични длъжности. Общество и право, № 4, 2018, с. 29 – 47; **Банов, Х.** Довършване на откритите процедури за придобиване на научни степени след промените от април 2018 г. в Закона за развитието на академичния състав в Република България. Норма, № 4, 2018, с. 64 – 88; **Банов, Х.** Правни проблеми при заемането на академичните длъжности в БАН. Общество и право, № 4, 2019, с. 44 – 67; **Салкова, Е., Зиновиева, Д., Драганов, Ж., Банов, Х.** Законодателството за академичното развитие в Република България. София: ИДП при БАН, 2018; **Андрева, А., Димитрова, Д.** Административен контрол върху процедурите за придобиване на научни

Повече от 10 г. след приемането на ЗРАСРБ нормативната уредба на обществените отношения, свързани с научните степени и академичните длъжности, все още продължава да бъде сериозно предизвикателство както за законодателя, така и за академичните среди и за правоприлагащите органи. От една страна, ЗРАСРБ е променян многократно, което поставя въпроса за т. нар. „заварено положение“. От друга страна, има нееднозначно разбиране и тълкуване в практиката на висшите училища и научните организации при прилагането на нормите на ЗРАСРБ, поради неясно формулирани текстове на закона. От трета страна, е налице противоречива практика на съдебните органи, осъществяващи контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за хабилитация⁴. Това показва сложността на изследвания проблем и необходимостта от изясняване на значението, което трябва да се влага в развитието на академичния състав.

степени и за заемане на академични длъжности. Юридически сборник, Бургас : Бургаски свободен университет. Център по юридически науки, XXV, 2018, 86 - 97.

⁴ **Андреева, А., Димитрова, Д.** Съдебен контрол върху административните актове по процедури за хабилитация. Административно право - съвременни тенденции в правораздаването и доктрината : Сборник с доклади от национална кръгла маса, 20 април 2018, Варна : Наука и икономика, 2018, 80 – 98; **Зиновиева, Д.** Законодателството за развитие на академичния състав в административното правораздаване. От: Законодателството за академичното развитие в Република България: Сборник доклади. София: БАН, 2018, с. 23 – 50; **Ножаров, Щ.** Влияние на принципа на „академичната автономия“ при оспорване по съдебен ред на актовете на органите по Закона за развитие на академичния състав в Република България. Наука. Издание на Съюза на учените в България, № 1, 2019, с. 44 – 52.

В ЗРАСРБ липсва законово определение на понятието „развитие на академичния състав“, но терминът е значим в две основни насоки. Първо - за кадровата обезпеченост на висшите училища с лица, притежаващи нужните качества за заемането на съответните академични длъжности. Второ - с оглед обезпечаване на високо ниво на научноизследователската дейност. Тези компоненти са част от един общ и взаимосвързан процес, явяващ се предмет на дейността на висшите училища. Именно поради това е от изключително значение изясняването на използваните понятия, с оглед правилното тълкуване и прилагане на нормите, регламентиращи академичното развитие⁵. В контекста на това авторът поставя на научен анализ и смислово изясняване две централни понятия - „придобиване на научни степени“ и „заемане на академични длъжности“. Те са свързани както с развитието на академичния състав, така и с образователния процес. Същевременно последиците от тях са различни, както са различни и фактическите състави по реализирането на процедурите.

Изложеното определя **актуалността на избраната тема**, предвид въвеждането на стандарти за гарантиране на обществен интерес, свързан с качеството на образователния процес и научните изследвания. **Научната цел** на настоящата работа е да се изследват някои основни терминологични различия между „придобиване на научни степени“ и „заемане

⁵ **Димитрова, Д.** Предизвикателства пред висшите училища, свързани с академичното развитие. Правото и бизнесът в съвременното общество: Актуални правни предизвикателства в икономиката: Сборник с доклади от 1-ва Национална научна конференция, 9 ноември 2018, Варна: Наука и икономика, 2019, с. 349 - 357.

на академични длъжности“. В изпълнение на целта са поставени следните конкретни **изследователски задачи**:

1. Да се изследва смисловото съдържание на терминологичните понятия „придобиване на научни степени“ и „заемане на академични длъжности“, като се изведат някои основни разлики между двете;
2. Въз основа на нормативния анализ да се направят изводи и обобщения за приложимата правна уредба, като се отговори на практическия въпрос относно допустимостта висше училище да провежда процедури за заемане на академични длъжности по професионални направления, за които няма програмна акредитация;
3. В резултат на направения критичен нормативен анализ да се изведат предложения за усъвършенстване на законодателството в изследваната област.

В настоящата работа акцентът е поставен върху материалноправния аспект на разглежданите термини, обозначаващи различни дейности - по научно и по академично развитие, съответстващи на двете основни дейности, включени в предмета на дейност на висшите училища - учебната и научноизследователската (чл. 6, ал. 1 от Закона за висшето образование - ЗВО). По отношение на придобиването на научни степени изследването се ограничава само до анализ на образователната и научна степен "доктор" (ОНС „доктор“), но не се разглежда научната степен "доктор на науките". Материалът е съобразен с актуалното законодателство към 19 юли 2021 г.

1. Някои основни разлики между „придобиване на научни степени“ и „заемане на академични длъжности“ като терминологични понятия.

С приемането на ЗРАСРБ не само е проведена значителна реформа на условията и реда за развитието на академичния състав, но е извършена и промяна в терминологията, използвана от предходното законодателство (ЗНСЗ). Докато терминът „научни степени“ се запази, то „научни звания“ беше заменен с „академични длъжности“. Авторът подкрепя изразеното в литературата становище, че това изменение в понятийния апарат заслужава положителна оценка, тъй като в резултат на замяната на понятието „научни“ с „академични“ се диференцира научното от академичното развитие⁶.

Съгласно чл. 2, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ, научните степени са „доктор“ и „доктор на науките“, а академичните длъжности са „асистент“, „главен асистент“, „доцент“ и „професор“. Независимо от факта, че между придобиването на научна степен и заемането на академична длъжност известна има връзка, тъй като придобиването на научната степен „доктор“ е задължителна предпоставка за придобиването на академичните длъжности „главен асистент“, „доцент“ и „професор“, то тук се касае за две различни по своята същност дейности – едната е по придобиване на научна степен, а другата е по заемане на академична длъжност. С извършената

⁶ Банов, Х. Правни проблеми при заемането на академичните длъжности в БАН. Общество и право, № 4, 2019, с. 44 – 67.

реформа ОНС „доктор“ е приобщена към образователните степени и в този смисъл се явява нейната най-висша степен.

„Придобиването на научна степен“ е дейност по обучение и касае основно докторантите в качеството им на обучаващи се (в ОНС „доктор“), която се състои от отделни етапи, уредени подробно в Глава втора от ППЗРАСРБ: 1) прием с конкурс; 2) зачисляване на успешно издържалите конкурса кандидати; 3) избиране на научен ръководител – хабилитирано лице; 4) утвърждаване на темата на дисертационния труд и индивидуалния учебен план на докторанта; 5) обучение на докторанта, включващо определени дейности по индивидуален учебен план; 6) отчисляване (с или без право на защита); 7) придобиване на образователната и научна степен "доктор" след успешна защита⁷. Проследявайки етапите и тяхното съдържание може да се направи заключение, че при ОНС „доктор“ те са сходни и се доближават до обучението в предходните образователно-квалификационни степени „професионален бакалавър“, „бакалавър“ и „магистър“. Същевременно законодателят е заложил и завишени изисквания предвид навлизането на обучаваните лица в сферата на науката и кореспондиращата с това потребност както при образователния процес, така и при защитата на степента.

Докато „Заемане на академична длъжност“ е дейност, касаеща от една страна кадровата обезпеченост на висшето

⁷ **Димитрова, Д.** Предизвикателства пред висшите училища, свързани с академичното развитие. Правото и бизнесът в съвременното общество: Актуални правни предизвикателства в икономиката: Сборник с доклади от 1-ва Национална научна конференция, 9 ноември 2018, Варна: Наука и икономика, 2019, с. 349 – 357.

училище, а от друга професионално развитие, при която в резултат на конкурс и избор се заема академична длъжност и се сключва трудов договор със съответното лице. Заемането на академична длъжност е резултат от сложен фактически състав, състоящ се от поредица юридически действия, които в съвкупност образуват основанието за възникване на трудово правоотношение със съответното лице: 1) конкурс; 2) избор и 3) сключване на трудов договор. Това е комплексен процес, който съчетава в себе си трудовоправна и административноправна материя в рамките на сложен фактически състав⁸. Изключение прави само академичната длъжност „асистент“, при която процедурата по назначаване не е така сложна⁹.

Предвид изложеното, придобиването на научна степен не е форма на академично, а на научно развитие. Трябва да се има предвид, че докторантите не са нито в трудови, нито в служебни правоотношения с висшето училище – те са обучаеми лица. Това произтичат от правния им статут като ползватели на образователна услуга (като тук се има предвид, че статут на докторанти имат само лицата в ОНС „доктор“, но това е неотнормирано за „доктор на науките“).

Правото на образование е едно от основните конституционни права на гражданите (чл. 53 от

⁸ **Андреева, А., Димитрова, Д.** Трудовоправните и административноправни аспекти в процедурите за хабилитация на академичния състав в Република България. Икономически и социални алтернативи, София : Изд. комплекс УНСС, 24, 2018, 3, 137 - 150.

⁹ Съгласно чл. 17 от ЗРАСРБ: Висшите училища и научните организации назначават лица на длъжност "асистент" на срочен трудов договор при условията и по реда на Кодекса на труда.

Конституцията), при чието реализиране възникват административни правоотношения – между ползвателите на образователната услуга и образователната институция¹⁰. Със самия факт на придобиване на статут на докторант, съответното обучаемо лице попада под действието на вътрешната правна уредба на висшето училище, която определя административноправната регламентация както на правата, така и на задълженията му. Т.е. ползвателите влизат в административни правоотношения с висшите училища, чиито услуги ползват. Дори когато за тези услуги се заплаща определена такса, тези отношения пак нямат договорен характер¹¹, тъй като това не са облигационни правоотношения между равнопоставени субекти. Ползвателите винаги се намират под административната власт на органите за управление на образователната институция, чиито услуги ползват. Така например, ако не бъде заплатена дължимата такса или не са положени успешно изпитите по учебния план, няма да се касае за неизпълнение на задължения по облигационно правоотношение, възникнало от договор между обучаемото лице и висшето училище. Това представлява неизпълнение на административно задължение на вътрешните правила на образователната институция, за което спрямо обучаемия се прилага административна принуда – а именно

¹⁰ Христофоров, В. Г. Държавните учреждения – правна същност и административно-правен режим. София: Наука и изкуство, 1966, с. 150.

¹¹ Христофоров, В. Г. Държавните учреждения – правна същност и административно-правен режим. София: Наука и изкуство, 1966, с. 153.

отстраняване от висшето училище за определен срок (чл. 74, ал. 2 от ЗВО)¹².

От своя страна, заемането на академична длъжност представлява академично развитие в прекия смисъл на това понятие. Разбира се тук трябва да се има предвид, че заемането на академичната длъжност „асистент“ само по себе си поставя началото на академична кариера и трудово правоотношение с висшето училище и не може автоматично да се каже, че това е развитие, тъй като е първата стъпка, след която може и да не последва развитие предвид срочния характер на правоотношението. Но при всички останали академични длъжности, както се подчертава в специализираната литература, академичното развитие е възможно само по отношение на лице, което има качеството на служител, т.е. то предоставя работната си сила по трудово правоотношение¹³. Докторантите не притежават качеството служители, тъй като както по-горе вече беше посочено те не се намират в трудови правоотношения, а са обучаеми лица. Те не престоират работната си сила, а са ползватели на образователна услуга. Дори докторантът същевременно да е преподавател във висше училище, т.е. да е в трудово правоотношение и на академична длъжност, разработването на докторска дисертация не е част от трудовите му задължения. Докторантурата в този случай също цели научно развитие, така като и при останалите

¹² **Димитрова, Д.** Актове на органите за управление на висшите училища. Варна: Наука и икономика, 2021, 169. - (Библ. Проф. Цани Калянджиев; Кн. 72). С. 130 -132.

¹³ **Банов, Х.** Правни проблеми при заемането на академичните длъжности в БАН. Общество и право, № 4, 2019, с. 44 – 67.

докторанти, които са „външни“, т.е. които не са част от преподавателския състав на висшето училище.

Независимо, че процедурата за заемане на академична длъжност по своята същност е едно административно производство¹⁴, то след завършването му между преподавателя и висшето училище не възникват административни правоотношения (както е с обучаемите лица – докторанти)- а трудовоправни отношения. Заемането на академична длъжност е израстване в академичната йерархия, защото академичното развитие представлява професионално развитие. За разлика, придобиването на научна степен (в смисъл ОНС „доктор“) е личностно израстване, защото научното развитие има за резултат повишаване на знанията и уменията на обучаваното лице. А дали тези знания и умения ще бъдат приложени при евентуална бъдеща академична кариера или лицето, придобило докторска степен, ще предпочете друга професионална реализация, това е индивидуално решение.

Въпросът за определяне на вида на правоотношенията, които възникват между лицата, заемачи академични длъжности и висшето училище е дискутиран в литературата¹⁵. Въпреки осъществяването на специфична преподавателска и научно-изследователска дейност, правоотношенията между

¹⁴ **Андреева, А., Димитрова, Д.** Трудовоправните и административноправни аспекти в процедурите за хабилизация на академичния състав в Република България. Икономически и социални алтернативи, София: Изд. комплекс УНСС, 24, 2018, 3, 137 - 150.

¹⁵ **Андреева, А., Димитрова, Д.** Трудовоправните и административноправни аспекти в процедурите за хабилизация на академичния състав в Република България. Икономически и социални алтернативи, София: Изд. комплекс УНСС, 24, 2018, 3, 137 - 150

лицата, заемащи академични длъжности и университета безспорно се отнасят към групата на трудовите. Това изрично е посочено в чл. 54, ал. 1 от ЗВО – длъжностите по чл. 48, ал. 1 от ЗВО, с изключение на длъжността „асистент“, се заемат с трудов договор за неопределено време. С оглед на този текст може да се направи извод за безсрочност на трудовото правоотношение, което е предопределено от статута, който имат тези лица в общата структура на членовете на академичния състав по чл. 48 от ЗВО¹⁶. Законодателят е направил опит да заложи основания за възникване, които включват различни фактически състави, респективно наукометрични показатели в зависимост от конкретната академична длъжност. Това отчита от една страна различната позиция в йерархията на академичната структура, а от там – и нюансите във възлаганата трудова функция.

В обобщение на казаното се налага изводът, че между придобиване на научна степен и заемане на академична длъжност има значими различия в смисълът, който се влага в двете понятия. Под „Придобиване на научна степен“ (в смисъл ОНС „доктор“), трябва да се разбира научно развитие на обучавемо лице, намиращо се в административни правоотношения с образователната институция. „Заемането на академична длъжност“ означава академично развитие на лице,

¹⁶ Чл. 48, ал. 1 и 2 от ЗВО: Длъжностите на научно-преподавателския състав във висшите училища са: 1. за хабилитирани преподаватели – доцент и професор; 2. за нехабилитирани преподаватели – асистент и главен асистент. Длъжностите на нехабилитираните лица, на които се възлага само преподавателска дейност за неспециалисти по езиково обучение, спорт, изкуство и други, са преподавател и старши преподавател.

заемащо академична длъжност и намиращо се в трудово правоотношение с висшето училище.

Терминологичните понятия „придобиване на научна степен“ и „заемане на академична длъжност“ имат както материален така и процесуален аспект. В настоящата работа акцентът е поставен върху материалноправния аспект на тези термини, обозначаващи две различни дейности - по научно и по академично развитие. Но трябва да се има предвид, че и като процедури (административни производства) те също се различават както по реда на действие при осъществяване на съответните юридически процеси, така и по това кой момент се счита за начален за откриване на процедурата, както и към кой момент съответната процедура приключва и се счита за завършила¹⁷. Предвид факта, че са извън обхвата на изследването, не се разглеждат същността, спецификите и различията между „придобиването на научни степени“ и „заемането на академични длъжности“ като административни производства по ЗРАСРБ.

2. Допустимо ли е висше училище да открива и провежда процедури за заемане на академични длъжности по професионални направления, за които няма програмна акредитация?

Условията и редът за придобиване на научни степени са уредени в Глава втора, а тези за заемане на академични

¹⁷ **Банов, Х.** Същност на промените от 2018 г. в правната уредба на развитието на академичния състав и тяхното значение за довършване на откритите процедури за придобиването на научни степени и за заемане на академични длъжности. От: Законодателството за академичното развитие в Република България. София: ИДП при БАН, 2018, с. 67 – 145.

длъжности в Глава трета от ЗРАСРБ. За образователната и научна степен "доктор" и научната степен "доктор на науките" чл. 5, ал. 1 от ЗРАСРБ изрично въвежда изискването те да се придобиват само във висши училища и научни организации, получили акредитация за обучение в образователна и научна степен "доктор" от Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА), при условията и по реда на ЗВО. Но такова аналогично изискване не е предвидено в разпоредбите на Глава трета от ЗРАСРБ за заемането на нито една от академичните длъжности.

Същевременно чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ, от Глава първа на ЗРАСРБ, уреждаща общите положения, гласи: Процедурите за прием на редовни и задочни докторанти, както и за заемане на академични длъжности в акредитираните от НАОА професионални направления и специалности се откриват с решение на висшето училище или научната организация за провеждане на конкурс. Това поставя въпроса - задължително ли е процедурите за заемане на академични длъжности, аналогично на тези за придобиване на научни степени, да се провеждат само и единствено във висши училища, получили програмна акредитация по професионалните направления, в чиято област са обявените конкурси. При отговора на поставения въпрос трябва да се има предвид, че текстът на чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ е в тази редакция от обнародването в ДВ бр. 38 от 21 Май 2010 г. и не е променян при последващите изменения и допълнения на закона.

От една страна, през изминалите повече от 10 години от приемането на ЗРАСРБ са проведени огромен брой конкурси

за заемане на академични длъжности по професионални направления, за които висшите училища нямат програмна акредитация. Справка в Регистъра на академичния състав от официалния сайт на Националния център за информация и документация (НАЦИД)¹⁸ показва, че само в едно произволно избрано професионално направление в едно висше училище са проведени десетки конкурси за заемане на академични длъжности по професионални направления, за които липсва програмна акредитация. А в национален план във всички висши училища в различните професионални направления тези конкурси са стотици, а може би и хиляди.

От друга страна, съдебната практика по приложението на чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ е твърде малобройна¹⁹, при това доста дискусийна. В цитираното решение съдът е приел, че представлява нарушение обявяването на конкурс по специалност, за която липсват доказателства висшето училище да е акредитирано по съответното професионално направление, с мотив, че процедурата за заемането на академични длъжности касае акредитирани от НАОА професионални направления и специалности.

Авторът счита, че съдът неправилно е разтълкувал и приложил материалния закон. Буквалният прочит на чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ оставя впечатлението, че както при

¹⁸ Достъпна на: <https://ras.nacid.bg/dissertations-search> (15.07.2021 г.)

¹⁹ Решение № 5784 от 15.10.2018 г. по адм. д. № 11951/2017 г. на Административен съд - София-град; Определение № 4080, София, 20.03.2019, ВАС -Седмо отделение; Определение № 9550, София, 20.06.2019, ВАС - Петчленен състав - II колегия.

процедурите за прием на докторанти, така и при тези за заемане на академични длъжности, условията и редът за провеждане са идентични. Но двете производства не следват абсолютно еднакъв ход – видно от различната им уредба в Глава втора и Глава трета от ЗРАСРБ. Също така, предвид различния смисъл на двете терминологични понятия, изяснен по-горе, и предвид факта че обозначават различни дейности на висшето училище, посоченото решение и мотивите на съда не могат да се приемат безкритично.

Категорично не може да се слага знак за равенство между прием на студенти или докторанти, които имат статут на обучаеми лица и конкурси за заемане на академични длъжности, в резултат на които висшето училище сключва трудови договори с необходимите му преподаватели. Това са две коренно различни дейности. Приемът на студенти или докторанти касае образователната дейност на висшето училище за подготовка на специалисти, способни да развият и прилагат научни знания в различните области на човешката дейност, както и за повишаване квалификацията на специалисти (чл. 6, ал. 1, т. 1 и 2 от ЗВО). Докато провеждането на конкурси за заемане на академични длъжности е дейност по обезпечаване на необходимия академичен състав, т.е. това е дейност, касаеща кадровата политика на висшето училище.

Наред с това изборът и назначаването на преподавателски състав е част от академичната автономия²⁰ и

²⁰ **Димитрова, Д.** Форми и граници на академичната автономия. VIII международна научна конференция „Икономиката в променящия се свят – национални, регионални и глобални измерения (ИПС-2017), Варна: Наука и икономика, 1, 2017, 407-417; **Андреева, А., Димитрова, Д.** Академичното

по-точно основната ѝ форма - академичното самоуправление, което се изразява в самостоятелно определяне на научно-преподавателския състав и право за обявяване на конкурси и избор на преподаватели, разбира се при условия и по ред, установени в ЗРАСРБ (чл. 21, ал. 1, т. 3 и 6 от ЗВО). Но предвид нормативната уредба на Глава трета на ЗРАСРБ, тези условия и ред касаят последователността на отделните действия при осъществяване на съответните юридически процеси и съответствието с минималните национални наукометрични изисквания, а не предвиждат задължително наличие на програмна акредитация по даденото професионално направление, по което се обявява конкурс за съответната академична длъжност.

Недопустимо и погрешно е да се слага знак за равенство между процедурите за заемане на академична длъжност и тези за придобиване на научни степени. В чл. 3, ал. 1, изр. 1 става дума за законодателно недоразумение и за отъждествяване между обучение на студенти или докторанти и провеждане на конкурси за назначаване на преподаватели във висшите училища. Това са две различни правни фигури, в които се влага различен смисъл и значение, тъй като те се отнасят за две различни дейности на висшето училище. Приемът на студенти и докторанти е част от учебната дейност на университетите като образователни институции. Докато конкурсите за заемане

самоуправление в България – традиции и предизвикателства. Стратегии на образователната и научната политика, Аз Буки, XXVII, 2019, 2, 141 – 153; **Славова, В., Андреева, А., Димитрова, Д.** Академичната автономия в контекста на съвременната университетска идея - философски и правни аспекти. Философия : Научно списание, София : Аз Буки, 28, 2019, 4, 398 - 414.

на академични длъжности касаят, от една страна, кадровата политика, а от друга - са относими към научната дейност на висшето училище.

За учебната дейност е абсолютна предпоставка да има програмна акредитация, но за научната дейност законодателството не изисква акредитация от НАОА, предвид установения принцип на академична автономия. Нормативната уредба, дадена в Глава четвърта на ЗВО, обособява три форми на академичната автономия - академични свободи, академично самоуправление и неприкосновеност на висшето училище. Академичното самоуправление е ядрото на академичната автономия. Съгласно чл. 21, ал. 1, т. 6 от ЗВО, академичното самоуправление се изразява в право за обявяване на конкурси и избор на преподаватели при условия и по ред, установени в ЗРАСРБ. В този смисъл процедурите за заемане на академични длъжности имат предопределящо значение за цялата научно-изследователска и преподавателска дейност. Те са в пряка връзка с академичното самоуправление, като част от автономията на висшите училища. Съгласно чл. 1, ал. 2, т. 1 и 2 ЗРАСРБ, автономията на висшите училища и свободният избор на научно развитие са уредени като основни принципи за придобиването на научни степени и за заемането на академични длъжности²¹.

Ограниченият обем на настоящото изследване не би могъл да изчерпи всички детайли по темата, която представлява интерес както от доктринална гледна точка, така

²¹ **Андреева, А., Димитрова, Д.** Академичното самоуправление в България – традиции и предизвикателства. Стратегии на образователната и научната политика, Аз Буки, XXVII, 2019, 2, 141 - 153.

и в практически аспект. Разглежданите проблеми изискват много задълбочен научен анализ, тъй като съдебната практика освен че е малобройна е и некоректна. Това може да бъде обяснено със сложността на материята, свързана с развитието на академичния състав. Но самият факт че за повече от десет години откакто действа тази регламентация няма голям брой съдебни решения с подобен предмет, е показателно, че висшите училища действат правилно, провеждайки конкурси за заемане на академични длъжности по професионални направления, за които нямат програмна акредитация. Също така трябва да се има предвид, че за този немалък период са проведени множество акредитационни процедури от страна на НАОА, а също има и други форми на административен контрол върху дейността на висшите училища²², но този въпрос не е бил поставян от компетентните държавни органи с функции в управлението на висшето образование.

Следователно, на въпроса дали е допустимо висшите училища да провеждат процедури за заемане на академични длъжности по професионални направления, за които нямат програмна акредитация, трябва да се отговори утвърдително щом е осигурена съответната преподавателска или изследователска натовареност и щом има обоснована необходимост от преподавател по дадена специалност. Предвид цялостната уредба на условията и реда за заемане на академични длъжности, най-логично е разпоредбата на чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ да се разбира в смисъл, че висшите училища откриват процедури и провеждат конкурси за заемане

²² **Димитрова, Д.** Нови моменти в административния контрол върху дейността на висшите училища. Общество и право, София: Съюз на юристите в България, 2020, 4, 73 - 84.

на академични длъжности в съответствие с Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления²³.

В националното ни законодателство няма традиция да се обвързва заемането на академични длъжности с професионалните направления и специалностите, по които висшите училища провеждат обучение. Подобно изискване няма и по действието на предходната нормативна уредба. ЗНСНС регламентираше централизирано провеждане на процедурите за даване на научни степени и научни звания от специално създаден орган – Висшата атестационна комисия, но независимо от този факт не поставяше изискване за съобразяване с професионалните направления, по които са обучаваните лица на висшето училище. След като вече е възприет децентрализиран подход за заемане на академичните длъжности е редно законодателят да съобрази това, а не да поставя пред невъзможност висшите училища да реализират качествено образователния си процес.

Законът за нормативните актове с чл. 9, ал. 1 урежда изискването разпоредбите на нормативните актове се формулират на общоупотребимия български език, кратко, точно и ясно. За съжаление много от нормите на ЗРАСРБ бяха недобре формулирани в неговата първоначална редакция. Множеството последващи изменения и допълнения бяха насочени към усъвършенстване на нормативната уредба

²³ Постановление № 125 от 24 юни 2002 г. за утвърждаване Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления - обн. ДВ. бр.64 от 2 Юли 2002г., посл. изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005г.

относно развитието на академичния състав, но за съжаление все още има неясни и двусмислени разпоредби. В този смисъл е и предложението de lege ferenda текстът на чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ да бъде изменен като отпадне текстът „в акредитираните от НАОА професионални направления и специалности“.

Заклучение

Проблемите и предизвикателствата пред висшето образование са много²⁴, но въпросът за академичното развитие и обезпечаването с необходимия квалифициран преподавателски състав е от голямо значение с оглед висшите училища да могат да предложат качествена образователна услуга на обучаемите лица. Ако университетите биха могли да

²⁴ **Андреева, А., Димитрова, Д.** Актуални тенденции в законодателната уредба на висшето образование в България. Стратегии на образователната и научната политика, София : Аз-Буки, Год. 29, 2021, 1, 9 – 20; **Dimitrova, D.** Higher education development in Bulgaria - periodisation, principles and trends. Internationalization of higher education in Azerbaijan and ways of increasing its competitiveness, Baku: Biznes University Press, 2019, 278 – 281; **Andreeva, A., Dimitrova, D.** Educational Systems and the Need to Review Traditions in Order to Respond to Labour Market Demands. Internationalization of Higher Education in Azerbaijan and Ways of Increasing its Competitiveness : Materials of International Scientific-practical Conference Dedicated to the 96th Birthday Anniversary of Nationwide Leader Heydar Aliyev, 2 - 3 May, 2019, 54 - 58. **Blagoycheva, H.** The Social Responsibility of Business Regarding Education. Izvestia Journal of the Union of Scientists –Varna, 2020, Vol. 9, №2, 60 – 67; **Христова, С., Желев, И.** Европейските фондове и финансиране на висшето образование в България. Стратегии на образователната и научната политика, 2020, № 3, с. 223 – 236; **Андреева, А., Йолова, Г.** Социален диалог и образование – традиции и съвременни потребности на пазара на труда. Стратегии на образователната и научната политика, 2019, № 5, с. 463 – 475; **Александрова, Н.** Системата за финансово управление и контрол в държавните висши училища – предизвикателства и перспективи. Счетоводство, одит и финанси в променящия се свят. Сборник доклади. Варна: Наука и икономика, 2019, с. 495 – 508.

обявяват и провеждат конкурси за заемане на академични длъжности тясно ограничено по професионалните направления, само за които имат програмна акредитация, те не биха могли да осигурят достатъчно широк кръг от изучавани дисциплини в учебните планове, което ще лиши студентите им от възможността да получат качествена и задълбочена професионална подготовка.

Авторът се надява настоящото изследване да спомогне за усъвършенстване на законодателството в областта на развитието на академичния състав при негови бъдещи изменения. В резултат на анализа на съдържанието на терминологичните понятия „придобиване на научни степени“ и „заемане на академични длъжности“, могат да се направят следните изводи и обобщения относно приложимата нормативна уредба, касаеща разглежданите въпроси:

1. Придобиването на научна степен е форма на научно развитие, докато заемането на академична длъжност представлява академично развитие в прекия смисъл на това понятие. С обучаемите лица (студенти и докторанти) висшето училище е в административни правоотношения по предоставяне на образователна услуга, а с лицата, заемащи академични длъжности, е в трудовоправни отношения.
2. Тълкуването на чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ в смисъл, че висше училище, което няма програмна акредитация по дадено професионално направление, не може да обявява конкурси за заемане на академични длъжности по него, е в противоречие с принципа за академична автономия.

Цитираната разпоредба следва да се разбира в смисъл, че висшите училища откриват процедури и провеждат конкурси за заемане на академични длъжности в съответствие с Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления.

3. Направено е предложение чл. 3, ал. 1, изр. 1 от ЗРАСРБ да бъде прецизиран като отпадне текстът „в акредитираните от НАОА професионални направления и специалности“.